

ANNA SKOLIMOWSKA

NORMATYWNA POTĘGA UNII EUROPEJSKIEJ W OBLICZU UMIEDZYNARODOWIONYCH KONFLIKTÓW WEWNĘTRZNYCH

**NORMATYWNA POTĘGA UNII EUROPEJSKIEJ
W OBLCZU UMIEDZYNARODOWIONYCH
KONFLIKTÓW WEWNĘTRZNYCH**

Instytut Politologii UKSW w Warszawie
Katedra Stosunków Międzynarodowych i Studiów Europejskich
Zakład Stosunków Międzynarodowych

NORMATYWNA POTĘGA UNII EUROPEJSKIEJ W OBLICZU UMIEDZYNARODOWIONYCH KONFLIKTÓW WEWNĘTRZNYCH

REDAKCJA NAUKOWA
ANNA SKOLIMOWSKA

WARSZAWA 2015

Partner projektu: Fundacja Konrada Adenauera w Polsce

Konrad
Adenauer
Stiftung

Recenzent: Dr hab. Marta Witkowska,
Instytut Europeistyki Uniwersytetu Warszawskiego

Projekt okładki: Agnieszka Miłaszewicz

Korekta: Beata Jurkowicz

Instytut Politologii Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

INSTYTUT
POLITOLOGII
Uniwersytet
Kardynała Stefana Wyszyńskiego
w Warszawie

© Copyright by Authors and Dom Wydawniczy ELIPSA,
Warszawa 2015

ISBN 978-83-8017-053-7

Opracowanie komputerowe, druk i oprawa:
Dom Wydawniczy ELIPSA
ul. Inflancka 15/198, 00-189 Warszawa
tel./fax 22 635 03 01, 22 635 17 85
e-mail: elipsa@elipsa.pl, www.elipsa.pl

Spis treści

Wykaz skrótów	9
Normatywna potęga Unii Europejskiej: struktura teoretyczno-metodologiczna badania (Anna Skolimowska)	11
Problem badawczy	13
Cel badania	14
Pytania badawcze	15
Hipoteza	15
Metodologia i techniki badawcze	17
Struktura pracy	19
Bibliografia	20
 Część I	 23
Potęga norm w stosunkach międzynarodowych (Anna Skolimowska) ..	23
Problematyka norm w nauce o stosunkach międzynarodowych	24
Ewolucja kategorii potęga w nauce o stosunkach międzynarodowych	28
Strategie polityki zagranicznej	33
Normatywna polityka zagraniczna	34
Polityka zagraniczna typu <i>realpolitik</i>	35
Imperialna polityka zagraniczna	35
Polityka zagraniczna typu <i>status quo</i>	36
Bibliografia	39
Charakterystyka roli Unii Europejskiej w stosunkach międzynarodowych (Anna Skolimowska)	41
Teoretyczne ujęcia roli Unii Europejskiej w stosunkach międzynarodowych	42
Strategia polityki zewnętrznej Unii Europejskiej	50
Instrumenty polityki zewnętrznej Unii Europejskiej	52

Potęga normatywna Unii Europejskiej w relacjach z państwami sąsiedzkimi (<i>Anna Skolimowska</i>)	57
Polityka Unii Europejskiej wobec państw sąsiedzkich	58
Model unijnej potęgi normatywnej w ramach wymiaru wschodniego EPS	66
Problematyka europeizacji państw sąsiedzkich	69
Instrumenty europeizacji państw trzecich	74
Bibliografia	75
Unia Europejska wobec problematyki umiędzynarodowionych konfliktów wewnętrznych (<i>Anna Skolimowska</i>)	77
Definicja umiędzynarodowionego konfliktu wewnętrznego	77
Rola Unii Europejskiej w zakresie bezpieczeństwa międzynarodowego	79
Strategia UE zarządzania konfliktami międzynarodowymi	85
Specyfika instrumentów polityki zewnętrznej UE w obliczu konfliktów	89
Bibliografia	92
CZĘŚĆ II	97
Normatywna polityka zewnętrzna Unii Europejskiej w obliczu konfliktu w Kosowie (<i>Mariusz Sulkowski</i>)	99
Geneza konfliktu	101
Działania i normatywne instrumenty UE w obliczu konfliktu	104
Kontrowersje związane z uznaniem Kosowa a polityka normatywna UE	119
Normatywna polityka UE względem Kosowa – kwestia rządów prawa	122
Percepcja zaangażowania UE w Kosowie w czasie konfliktu	125
Wnioski	126
Bibliografia	130
Specyfika normatywnej polityki zewnętrznej Unii Europejskiej w obliczu konfliktu rosyjsko-ukraińskiego (<i>Piotr Bajda</i>)	139
Geneza i przebieg konfliktu	141
Europejski dyskurs odnośnie do konfliktu rosyjsko-ukraińskiego	148
Działania UE w obliczu konfliktu	155
Normatywne instrumenty UE w obliczu konfliktu	163
Wnioski	166
Bibliografia	168

Zaangażowanie Unii Europejskiej w rozwiązanie konfliktu naddnie- strzańskiego (Jakub Pieńkowski)	171
Geneza i przebieg konfliktu	174
Dyskurs w ramach Unii Europejskiej	181
Działania UE wobec konfliktu	190
Wewnętrzne uwarunkowania społeczne Mołdawii i Naddniestrza ..	198
Wnioski	204
Bibliografia	210
Normatywna rola Unii Europejskiej w relacjach międzynarodowych – raport z badania (Anna Skolimowska)	212
 Spis tabel.	222
Spis rysunków.	223
Noty o autorach.	224

Wykaz skrótów

ATP	– Autonomiczne Preferencje Handlowe
CARDS	– ang. <i>Community Assistance for Reconstruction, Democratisation and Stabilisation</i>
DCFTA	– Umowa o pogłębionej strefie wolnego handlu
DSS	– Demokratyczna Partia Serbii
EESC	– Europejski Komitet Ekonomiczno-Społeczny
ENPI	– Europejski Instrument Sąsiedztwa i Partnerstwa (ang. <i>European Neighbourhood and Partnership Instrument</i>)
EUBAM	– Graniczna Misja Wspierająca UE
EPBiO	– Europejska polityka bezpieczeństwa i obrony
EPS	– Europejska polityka sąsiedztwa
EU	– European Union
EUSR	– Specjalny Przedstawiciel UE w Kosowie (ang. <i>European Union Special Representative</i>)
EULEX Kosowo	– policyjna misja Unii Europejskiej na terenie Kosowa
FR	– Federacja Rosyjska
ICR	– Międzynarodowy Przedstawiciel Cywilny w Kosowie (ang. <i>International Civilian Representative</i>)
IPA	– Instrument pomocy przedakcesyjnej (ang. <i>Instrument for Pre-Accession Assistance</i>)
INGOs	– międzynarodowe organizacje pozarządowe (ang. <i>international non-government organisations</i>)
KBWE/OBWE	– Konferencja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie/ Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie
KFOR	– międzynarodowe siły pokojowe NATO

MTS	– Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości
NATO	– Organizacja Paktu Północnoatlantyckiego
NGO's	– organizacje pozarządowe
NPT	– Układ o Nierozprzestrzaniu Broni Jądrowej (ang. <i>Nuclear Non-Proliferation Treaty</i>)
ONZ	– Organizacja Narodów Zjednoczonych
RB ONZ	– Rada Bezpieczeństwa ONZ
PCA	– umowy o partnerstwie i współpracy
SAA	– Układy o Stabilizacji i Stowarzyszeniu (ang. <i>Stabilisation and Association Agreement</i>)
SAP	– ang. <i>Stabilisation and Association process</i>
SRR	– Socjalistyczna Republika Radziecka
TFUE	– Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej
TUE	– Traktat o Unii Europejskiej
UE	– Unia Europejska
UÇK	– Armia Wyzwolenia Kosowa (alb. <i>Ushtria Çlirimtare e Kosovës</i>)
UNDP	– Program Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju
UNMIK	– Misja Tymczasowej Administracji Organizacji Narodów Zjednoczonych w Kosowie (ang. <i>United Nations Interim Administration Mission in Kosovo</i>)
USA	– Stany Zjednoczone Ameryki
WE	– Wspólnoty Europejskie
WNP	– Wspólnota Niepodległych Państw
WPBiO	– wspólna polityka bezpieczeństwa i obrony
WPZiB	– wspólna polityka zagraniczna i bezpieczeństwa
ZSRR	– Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich

Normatywna potęga Unii Europejskiej: struktura teoretyczno-metodologiczna badania

ANNA SKOLIMOWSKA

Aktywność Unii Europejskiej (UE) w świecie stanowi przedmiot zainteresowania badaczy m.in. z kręgu nauki o stosunkach międzynarodowych czy studiów europejskich. Ze względu na dotychczasowy (tj. do momentu wejścia w życie zapisów *Traktatu z Lizbony* w 2009 r.)¹, niejasny charakter prawny, na podstawie którego Unia Europejska wchodziła w interakcje z innymi uczestnikami relacji międzynarodowych (brak osobowości prawnomiędzynarodowej), wypracowywane kategorie opisu i analizy tego fragmentu integracji europejskiej odwoływały się do kategorii ról międzynarodowych². Spośród wielu narzędzi analitycznych, na uwagę zasługuje koncept roli Unii Europejskiej w stosunkach międzynarodowych jako potęgi normatywnej³. Realizowana w tych ramach polityka względem otoczenia zewnętrznego określana jest mianem „normatywnej”, tzn. promującej w przestrzeni międzynarodowej normy, wartości oraz zasady projektu europejskiego za pomocą specyficznych („miękkich”) instrumentów politycznych.

Koncept normatywnej potęgi Unii Europejskiej w relacjach międzynarodowych, w ciągu dekady od jego sformułowania, cieszy się nadal zainteresowaniem wśród teoretyków integracji europejskiej zarówno za granicą⁴, jak

¹ Traktat o Unii Europejskiej – tekst skonsolidowany uwzględniający zmiany wprowadzone Traktatem z Lizbony – Dz. U. C 326 z 26.10.2012, <www.eur-lex.europa.eu> [dostęp: 13.03.2010].

² Role, jakie przypisuje się Unii Europejskiej w relacjach międzynarodowych, to m.in.: potęga cywilna, imperium neośredniowieczne, potęga typu postmodernistycznego, *soft power* oraz wiele innych.

³ I. Manners, *Normative Power Europe: A Contradiction In Terms?*, „Journal of Common Market Studies” 2002, nr 2 (40), s. 235–258.

⁴ H. Sjursen, *What kind of power?*, „Journal of European Public Policy” 2006, nr 13, s. 169–181; Ö.Ü. Eris, *European Neighborhood Policy and The EU's Role as a Normative Power:*

również w Polsce⁵. Jest on także obecny w europejskim dyskursie politycznym – za pomocą konceptu potęgi normatywnej definiowana jest rola, tożsamość oraz polityka zagraniczna Unii Europejskiej, zwłaszcza w odniesieniu do relacji z państwami najbliższego sąsiedztwa.

Nowatorski, a zarazem oryginalny charakter koncepcji potęgi normatywnej Unii Europejskiej, wynika z zawartego w niej twierdzenia, iż siła UE w relacjach międzynarodowych nie wiąże się z posiadanymi przez nią atrybutami militarnymi czy zasobami ekonomicznymi, ale opiera się na znaczeniu idei, norm i wartości leżących u podstaw projektu integracji europejskiej⁶. Normatywna siła Unii Europejskiej w relacjach międzynarodowych polega zatem na zdolności do rozprzestrzeniania europejskich norm politycznych prawnych, idei, dyskursów, wzorców integracji oraz kształtowaniu za ich pomocą otoczenia międzynarodowego. Jest to zatem założenie, wymagające włączenia do badań potęgi Unii Europejskiej problematyki europeizacji oraz socjalizacji podmiotów trzecich jako instrumentów służących ukazaniu siły (lub jej braku) oddziaływania UE. W ramach tych procesów dochodzić powinno do realizowania przez UE swojej roli jako potęgi normatywnej. Skuteczność natomiast strategii aktora normatywnego, mierzona powinna być za pomocą wskaźnika stopnia transpozycji europejskiego modelu, wzorca ideowego (normatywnego) w państwach, wobec których jest ta strategia realizowana. Europeizacja podmiotów trzecich może być obserwowana m.in. w dyskursie publicznym czy w opiniach społeczeństw państw, do których jest skierowana. To bowiem w tym wymiarze dochodzić może do dyskursywnego kształtowania specyfiki potęgi Unii Europejskiej, nadawania jej społecznego znaczenia lub jej odrzucania. Także dzięki językowi (jeżeli przyjąć założenie o jego sprawczej roli w kształtowaniu rzeczywistości⁷) próbować można

The Case of Ukraine, w: A. Boening, J.F. Kremer, A. Van Loon (red.), *Global Power Europe. Policies, Actions and Influence of the EU's External Relations*, London, New York 2011, s. 55–56. T. Forsberg, *Normative Power Europe, Once Again: A Conceptual Analysis of an Ideal Type*, „Journal Common Market Studies” 2011, nr 49 (6), s. 1183–1204; M. Pace, *The Construction of EU Normative Power*, „Journal Common Market Studies” 2007, nr 45 (5), s. 1042. R. Whitman (red.), *Normative Power Europe. Empirical and Theoretical Perspectives*, New York 2011, s. 110.

⁵ Por. prace: D. Milczarek, *Rola międzynarodowa Unii Europejskiej jako „mocarstwa niewojskowego”*, „Studia Europejskie” 2003, nr 1, s. 33–54; B. Piskorska, *Wartości czy interesy? Europejska Polityka Sąsiedztwa jako test na efektywność normatywnej siły Unii Europejskiej w stosunkach międzynarodowych*, „Analiza natolińska” 2013, nr 11 (70).

⁶ R. Whitman, *The neo-normative turn in theorising the EU's international presence*, „Cooperation and Conflict” 2013, nr 48 (2) s. 173.

⁷ Takie założenie legło u podstaw tzw. zwrotu językowego, jaki miał miejsce w latach 80. XX wieku w filozofii nauki oraz naukach o polityce. Jego istotą było zwrócenie uwagi na języku, dyskursie jako aktywnym czynnikiem kształtowania rzeczywistości, nie zaś jej biernym odzwierciedleniu.

odkryć motywy przyjęcia lub odrzucenia europejskiej potęgi normatywnej w państwach trzecich.

Ocena specyfiki oraz ukazanie cech normatywnej potęgi, a co za tym idzie polityki UE w stosunkach międzynarodowych, dokonana zostanie w odniesieniu do pojawiających się w jej najbliższym sąsiedztwie kryzysów politycznych, jakimi są umiędzynarodowione konflikty wewnętrzne na terenie: Ukrainy, Mołdawii oraz Kosowa. Wybrano trzy przykłady takich konfliktów. Łączy je: występowanie w geograficznej bliskości Unii Europejskiej, przez co odgrywają istotną rolę dla bezpieczeństwa europejskiego. Wybór dyktowany był także możliwością historycznego spojrzenia na analizowany problem oraz potrzebą zastosowania wyników analizy do nakreślenia scenariuszy aktywności Unii Europejskiej wobec potencjalnie nowego konfliktu w jej sąsiedztwie. Jeden z badanych konfliktów został względnie zażegnany (albańsko-serbski o Kosowo), jeden wciąż się toczy (rosyjsko-ukraiński), a jeden stanowić może przyszłe, potencjalne zarzewie umiędzynarodowionego konfliktu wewnętrznego w najbliższym sąsiedztwie UE (konflikt o Naddniestrze, Mołdawia). Analiza normatywnej polityki UE w obliczu tych trzech konfliktów, pozwoli wnioskować o uwarunkowaniach i potencjalnych wyzwaniach dla tej strategii w jej polityce zewnętrznej.

Wybrane państwa należą do dwóch – geograficznie i politycznie – różnych obszarów sąsiedztwa Unii Europejskiej. Mołdawia oraz Ukraina objęte są unijną polityką sąsiedztwa, podczas gdy Kosowo przynależy do regionu Bałkanów Zachodnich. Takie zestawienie ukazać powinno uwarunkowania różnej efektywności normatywnej oferty UE względem państw sąsiedzkich.

Problem badawczy

W badaniu koniecznym wydaje się zestawienie i weryfikacja deklarowanej, na poziomie dokumentów programowych, roli UE w stosunkach międzynarodowych jako potęgi normatywnej z jej działaniami oraz ich recepcją w obliczu tradycyjnych wyzwań dla pokoju i bezpieczeństwa międzynarodowego, jakimi są wojna oraz konflikt. Wyzwania te, które wydawałoby się, iż w warunkach pozimnowojennego oraz zglobalizowanego ładu międzynarodowego, nie będą zagrażały bezpieczeństwu Europy, okazują się stanowić w ostatnim czasie o konieczności podjęcia ich na nowo w procesie konstruowania założeń polityki zagranicznej i bezpieczeństwa Unii Europejskiej.

Ponadto, w wymiarze teoretycznym, często podejmuje się analizę zagadnienia roli Unii Europejskiej w świecie oraz wskazuje się na jej działania w tym obszarze. Zauważalnym jest jednak deficyt w zakresie badań nad

sposobami, w jakich Unia Europejska wpływa na podmioty trzecie, zwłaszcza na polityki i działania państw niebędących jej członkami, ale znajdującymi się w przestrzeni oddziaływania europejskich norm politycznych i prawnych. Chodzi tutaj zwłaszcza o państwa objęte polityką sąsiedztwa, względem których nie funkcjonuje najmocniejszy dotychczas argument przemawiający za transferem europejskiego systemu prawnego, politycznego i kulturowego, jakim jest perspektywa członkostwa w UE.

Cel badania

Celem badania będzie: identyfikacja cech roli Unii Europejskiej w relacjach międzynarodowych oraz poszukiwanie odpowiedzi na pytanie, czy w obliczu wybranych umiędzynarodowionych konfliktów wewnętrznych, UE działa rzeczywiście jako aktor normatywny oraz jakie są warunki skuteczności tej roli? Ukazana zostanie również percepcja jej działań w ramach roli aktora normatywnego, jaka występuje po stronie państw objętych konfliktem. Będzie to także poszukiwanie narzędzi analitycznego pomiaru wpływu UE na podmioty trzecie, zwłaszcza na państwa niebędące jej członkami, ale znajdujące się w przestrzeni oddziaływania europejskich norm politycznych i prawnych.

Charakterystyka normatywnej roli Unii Europejskiej w obliczu wybranych umiędzynarodowionych konfliktów wewnętrznych odnosić będzie się do:

- ukazania sposobu kształtowania norm, wartości, zasad polityki zewnętrznej UE dla przeciwdziałania konfliktom (kto je formułuje, jakiego rodzaju, jaka jest treść normatywnej polityki przeciwdziałania lub łagodzenia kryzysu);
- wskazania na instrumenty polityczne, wykorzystane w ramach normatywnej polityki zewnętrznej wobec danego konfliktu;
- identyfikacji uwarunkowań oraz wyzwań w realizowaniu normatywnej polityki zewnętrznej;
- percepcji normatywnej roli Unii Europejskiej w państwach objętych konfliktem;
- wyodrębnienia typu strategii polityki zewnętrznej UE względem konfliktu;
- analizy skuteczności działań UE względem państw kandydujących, a tych objętych europejską polityką sąsiedztwa.

Pytania badawcze

Pytania badawcze, jakie należy postawić odnoszą się do następujących zagadnień:

1. W części teoretycznej badania: jak ewoluuje pojęcie potęgi w nauce o stosunkach międzynarodowych?; czym są i jaka jest rola norm w stosunkach międzynarodowych; jak zdefiniować pojęcie potęgi normatywnej?; jakie są strategie polityki zagranicznej potęg normatywnych?; jaką rolę w relacjach międzynarodowych deklaruje Unia Europejska?; czy UE programuje założenia swojej polityki zewnętrznej w kategoriach normatywnych?; jaki jest jej model relacji z państwami trzecimi (zwłaszcza tymi objętymi polityką sąsiedztwa); za pomocą jakich narzędzi teoretycznych badać wpływ UE na państwa trzecie?; jak zdefiniować pojęcie umiędzynarodowionego konfliktu wewnętrznego?; jaka jest rola Unii Europejskiej w zakresie przeciwdziałania wyzwaniom dla pokoju i bezpieczeństwa międzynarodowego?
2. W części empirycznej badania: czy normatywna polityka UE w obliczu danego umiędzynarodowionego konfliktu wewnętrznego jest skuteczna i przyczynia się do powstrzymania jego eskalacji?; jakie są czynniki decydujące o skuteczności tej strategii polityki zewnętrznej UE?; czy w obliczu umiędzynarodowionego konfliktu wewnętrznego państwa członkowskie dążą do posługiwania się przez Unię Europejską normatywnymi instrumentami polityki zagranicznej czy postulują inne strategie działania?; jakie są możliwe czynniki osłabiające realizację normatywnej polityki Unii Europejskiej w obliczu danego problemu międzynarodowego?; jaka jest recepcja działań podejmowanych przez Unię Europejską w obliczu konfliktu (czy oczekuje się jej zaangażowania, jakiego rodzaju oraz czy jej normatywna polityka posiada uznanie wśród jej adresatów)?; jaka jest skuteczność oraz możliwy wpływ Unii Europejskiej na przebieg konfliktu w państwach objętych perspektywą członkostwa i w państwach objętych europejską polityką sąsiedztwa?

Hipoteza

Unia Europejska przyjęła w stosunkach międzynarodowych rolę i realizuje tożsamość potęgi normatywnej⁸. Taka autodefinicja występuje w jej dokumen-

⁸ J. Barroso, *John Peterson interviews the European Commission President*, 2007, <<http://www.eu-consent.net/library/BARROSO-transcript.pdf>> [dostęp: 20.08.2014].

tach programowych, odnoszących się do relacji zewnętrznych (m.in. *European security strategy* 2003)⁹. O ile w warunkach pokoju i względnej stabilności systemu międzynarodowego w jej ramach udaje się wpływać na otoczenie zewnętrzne (za pomocą dyfuzji europejskich norm prawnych i politycznych czy promocji jej zasad i wartości w otoczeniu międzynarodowym), o tyle w warunkach kryzysów czy realnego zagrożenia dla bezpieczeństwa europejskiego, Unia Europejska wydaje się mieć słabą moc oddziaływania. Za przyczynę tego stanu rzeczy wskazać można zbyt ni idealizm obecny w założeniach jej relacji ze światem zewnętrznym, który konfrontowany z realiami wojny i konfliktu, obnaża swoją nieadekwatność. Istotnym czynnikiem są również rozbieżne interesy państw członkowskich Unii Europejskiej w zakresie spraw zagranicznych, co skutkuje brakiem spójności tej instytucji na arenie międzynarodowej. Europa przyzwyczajona do funkcjonowania w warunkach pokoju, chaotycznie poszukuje wówczas narzędzi przeciwdziałania zjawiskom wojny i konfliktu. Nie posiada ona wypracowanej długofalowej strategii realizowania swojej normatywnej roli w świecie.

W badaniu przyjęto następujące hipotezy, które stanowić będą przedmiot weryfikacji:

1. Unia Europejska, definiując swoją tożsamość w stosunkach międzynarodowych jako aktor normatywny, wywierać powinna pozytywny wpływ na pozostałych uczestników relacji międzynarodowych, także w obliczu kryzysów. Wówczas dochodzić powinno do dyfuzji europejskich norm i wartości, powodując stopniowo zmianę zachowania stron konfliktu. Rola Europy postrzegana jest wówczas jako „dobra siła” (ang. *force for good*)¹⁰ w przeciwdziałaniu konfliktom.
2. Skuteczność normatywnej polityki zewnętrznej Unii Europejskiej warunkowana jest takimi czynnikami, jak: zgoda państw członkowskich na zastosowanie środków normatywnych dla uregulowania danego konfliktu oraz percepcją Unii Europejskiej jako *force for good* wśród elit politycznych i społeczeństw objętych umiędzynarodowionym konfliktem wewnętrznym.
3. Unia Europejska, w ramach tożsamości aktora normatywnego, dąży do europeizacji podmiotów trzecich za pomocą zasad i wartości europejskich. Podmioty zewnętrzne przyjmują i przestrzegają tych zasad, o ile są przekonane o ich zasadności oraz słuszności, oraz gdy akcep-

⁹ *European security strategy. A secure Europe in a Better World*, 2003, <<http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf>> [dostęp: 01.09.2013].

¹⁰ J. Solana, *Acceptance speech of EU High Representative for the Common Foreign and Security Policy On the occasion of receiving the Carnegie-Wateler Peace Prize*, Haga, 23.11.2006, S331/06, s. 1, <<http://www.consilium.europa.eu>> [dostęp: 30.08.2014].

tują Unię Europejską jako taką (mechanizm tzw. logiki stosowności). Skuteczność potęgi normatywnej to zatem zdolność UE do ustanawiania europejskich norm, zasad i wartości w państwach trzecich. Tak rozumiany proces europeizacji zachodzi, gdy:

- podmioty, wobec których kieruje się działania tego typu znajdują się w sytuacji nowej lub niepewnej, identyfikują się lub aspirują do bycia członkiem UE;
 - realizowanie przez UE swojej tożsamości jest procesem o charakterze deliberatywnym i zależnym od intensywności kontaktów między stronami. Procesowi europeizacji podmiotów trzecich sprzyja wysoki stopień zbieżności państw trzecich z normami, wartościami i zasadami europejskimi¹¹. Europeizacja ta odnosi się tutaj do całokształtu działań podejmowanych przez Unię Europejską w kierunku upowszechniania ładu i modelu europejskiego w świecie za pomocą perswazji i przekonywania parterów trzecich do słuszności własnych idei oraz norm.
4. Siła skuteczności normatywnej potęgi UE w obliczu umiędzynarodowionych konfliktów wewnętrznych warunkowana będzie jej zdolnością do rozprzestrzeniania europejskich norm, wartości oraz zasad do podmiotów trzecich. Oddziaływanie na podmioty trzecie będzie różne. W państwach, wobec których perspektywa członkostwa w Unii jest wyraźnie określona i zapowiedziana, europeizacja, a co za tym idzie skuteczność oddziaływania UE będzie największa. Taki sposób analizy skali wpływu Unii Europejskiej na państwa trzecie zaproponował R. Ginsberg. Wypracowane przez niego tzw. analityczne ramy pomiaru wpływu politycznego UE pozwalają nie tylko założyć istnienie wpływu UE na te państwa, ale także szacować jego skalę od zerowego po wpływ istotny¹².

Metodologia i techniki badawcze

Analiza osadzona zostanie w perspektywie instytucjonalizmu socjologicznego (konstruktywizmu)¹³. W jego ramach zakłada się m.in., że zaangażowanie Unii Europejskiej w państwach trzecich nie jest związane tylko

¹¹ F. Schimmelfennig, *Europeanization beyond the member states*, <http://www.eup.ethz.ch/people/schimmelfennig/publications/10_ZSE_Europeanization_manuscript_.pdf> [dostęp: 22.08.2014] s. 9; por także J. Kamińska, *Europeizacja polskiej polityki zagranicznej*, „Studia europejskie” 2008, nr 3.

¹² *Ibidem*, s. 52–55.

¹³ A. Wendt, *Spółeczna teoria stosunków międzynarodowych*, Warszawa 2008.

ze strategiczną kalkulacją interesów państw członkowskich UE, ale nade wszystko odzwierciedla to, co instytucje europejskie i jej państwa członkowskie uważają za stosowne zachowanie w ramach tożsamości aktora normatywnego. To konstruktywistyczne wyjaśnienie roli UE w otoczeniu międzynarodowym wywodzi się z twierdzenia o normatywnym wpływie UE na podmioty trzecie.

Zagadnienie roli międzynarodowej Unii Europejskiej ujęte zostało przez I. Mannersa w koncept potęgi normatywnej¹⁴. Służy ono do ukazania specyfiki kształtowania przez Unię Europejską środowiska międzynarodowego (sposobu zmiany jego standardów i norm) nie tyle za pomocą instrumentów materialnych, ile poprzez siłę atrakcyjności projektu europejskiego dla stron trzecich, zakodowaną w jej normach, wartościach, zasadach czy procedurach. Najważniejszym kanałem transmisji norm i wartości europejskich jest dialog polityczny ze stronami trzecimi. Wiąże się on z potrzebą jego instytucjonalizacji oraz procesem socjalizacji jego uczestników¹⁵.

Potęga Unii Europejskiej w tym wariancie oparta jest na zasadach fundacyjnych projektu europejskiego, jak: pokój, demokracja, wolność, prawa człowieka, rządy prawa. Mechanizmem towarzyszącym normatywnej obecności Unii Europejskiej w świecie jest europeizacja podmiotów trzecich. Konstruktywiści wskazują na mechanizm logiki stosowności oraz socjalizację lub imitację jako siłę napędową dystrybucji normatywnej roli UE w świecie¹⁶.

W badaniu wykorzystane zostaną takie metody badawcze, jak: analiza dokumentów Unii Europejskiej w zakresie analizowanego umiędzynarodowionego konfliktu wewnętrznego, studium przypadku (wybrano trzy przypadki: ukraiński, kosowski oraz mołdawski wg. kryterium: bliskości geograficznej UE, wagi potencjalnego zagrożenia dla pokoju i bezpieczeństwa w Europie oraz charakteru relacji z UE – państwo kandydujące i państwa partnerskie), analiza dyskursu publicznego (nt. sposobów działania w obliczu umiędzynarodowionego konfliktu wewnętrznego toczącego się w państwach członkowskich Unii Europejskiej, jak również percepcji polityk i działań normatywnych UE w analizowanych państwach).

¹⁴ I. Manners, *Normative Power Europe: A Contradiction In Terms?*, op. cit.

¹⁵ I. Manners, *The Concept of Normative Power In World Politics*, „DIIS Brief” maj 2009, <http://subweb.diis.dk/graphics/Publications/Briefs2009/B09_maj_Concept_Normative_Power_World_Politics.pdf> [dostęp: 24.10.2014].

¹⁶ I. Manners, *Normative Power Europe: A Contradiction In Terms?*, op. cit.

Struktura pracy

Badanie prowadzone będzie w dwóch płaszczyznach. W płaszczyźnie teoretycznej analiza dotyczyć będzie weryfikacji założeń o: ewoluującym charakterze potęgi we współczesnej nauce o stosunkach międzynarodowych, normatywnym charakterze Unii Europejskiej w stosunkach międzynarodowych, także w relacjach z państwami sąsiedzkimi oraz w obliczu wyzwań dla pokoju i bezpieczeństwa. Natomiast w płaszczyźnie empirycznej chodzić będzie o sprawdzenie tezy odnoszącej się do warunków oraz możliwości europeizacji państw niebędących członkami Unii Europejskiej za pomocą europejskich norm politycznych i prawnych w obliczu umiędzynarodowionych konfliktów wewnętrznych, a co za tym idzie weryfikacji założenia o warunkach skuteczności UE jako potęgi normatywnej.

W pierwszej, teoretycznej części badania dokonana zostanie konceptualizacja pojęć stosowanych w badaniu. Będzie to również analiza sposobu rozumienia podstawowych zagadnień istotnych z punktu widzenia podejmowanego problemu badawczego, a jakimi są: normy, potęga, polityka zagraniczna. Podjęta zostanie próba ukazania ewolucji tych pojęć w nauce o stosunkach międzynarodowych pod wpływem funkcjonowania nietypowego ich uczestnika, jakim jest Unia Europejska. Nastąpi tutaj także wyjaśnienie specyfiki normatywnej potęgi UE w relacjach międzynarodowych, sposobu kształtowania się tego konceptu jego desygnatów.

W części teoretycznej podjęte zostaną również zagadnienia sposobu definiowania przez UE swojej tożsamości w relacjach międzynarodowych, a co za tym idzie formułowania swojej strategii politycznej. Na tym tle ukazane zostaną również jej instrumenty oddziaływania międzynarodowego w ramach polityki zewnętrznej, zwłaszcza w odniesieniu do państw najbliższego sąsiedztwa.

W pierwszej części pracy przygotowane zostanie zatem instrumentarium analizy oddziaływania Unii Europejskiej na podmioty trzecie. Podjęta zostanie problematyka pomiaru, warunków oraz skali wpływu UE na państwa trzecie. Poszukiwana będzie odpowiedź na pytania: czy UE prowadzi normatywną politykę zewnętrzną wobec danego konfliktu i jakie są komponenty tej strategii?; czy możliwa jest europeizacja państw niebędących członkami Unii Europejskiej za pomocą europejskich norm politycznych? W tym celu nastąpi analiza oraz porównanie typu strategii polityki zagranicznej, do jakiej w obliczu konfliktu odwołuje się UE.

Część pierwsza zawierać będzie analizę teoretyczną fenomenu normatywnej potęgi Unii Europejskiej ze szczególnym uwzględnieniem warun-

ków jej realizowania w obliczu umiędzynarodowionych konfliktów wewnętrznych.

W części empirycznej badania nastąpi weryfikacja przyjętych w pierwszej części pracy założeń teoretycznych, odnoszących się do specyfiki normatywnej potęgi Unii Europejskiej w obliczu umiędzynarodowionych konfliktów wewnętrznych. W tym celu przytoczone zostaną trzy studia przypadków, które odnosić będą się do umiędzynarodowionych konfliktów wewnętrznych, stanowiących wyzwanie dla realizacji normatywnej roli UE. W tej części pracy poszukiwana będzie odpowiedź na pytania: jaką tożsamość w relacjach z państwami dotkniętymi konfliktem przybiera Unia Europejska i jaka jest jej rola?; co warunkuje skuteczność europejskiej strategii?; jaka jest percepcja roli UE w państwach dotkniętych konfliktem? czy europejskiej normy i wartości mają wpływ na przebieg konfliktu?

Podsumowanie wyników analizy zawierać będzie ocenę roli Unii Europejskiej w obliczu umiędzynarodowionych konfliktów wewnętrznych. Ukazane zostaną warunki realizowania tej roli oraz wypracowane będą możliwe rekomendacje odnoszące się do programowania unijnej oferty w tym zakresie.

Bibliografia

Artykuły w czasopismach

- Manners I., *Normative Power Europe: A Contradiction In Terms?*, „Journal of Common Market Studies” 2002, nr 2 (40), s. 235–258.
- Kamińska J., *Europeizacja polskiej polityki zagranicznej*, „Studia Europejskie” 2008, nr 3.

Akty prawne

- European security strategy. A secure Europe in a Better World*, 2003, <<http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf>> [dostęp: 01.09.2013].
- Solana J., *Acceptance speech of EU High Representative for the Common Foreign and Security Policy on the occasion of receiving the Carnegie-Wateler Peace Prize*, Haga, 23.11.2006, S331/06, s. 1, <<http://www.consilium.europa.eu>> [dostęp: 30.08.2014].
- Traktat o Unii Europejskiej* – tekst skonsolidowany uwzględniający zmiany wprowadzone *Traktatem z Lizbony* – Dz. U. C 326 z 26.10.2012.

Źródła internetowe

- Barroso J.M., *John Peterson interviews the European Commission President*, 2007, <<http://www.eu-consent.net/library/BARROSO-transcript.pdf>> [dostęp: 20.08.2014].

Manners I., *The Concept of Normative Power In Word Politics*, „DIIS Brief” maj 2009, <http://subweb.diis.dk/graphics/Publications/Briefs2009/B09_maj__Concept_Normative_Power_World_Politics.pdf> [dostęp: 24.10.2014].

Schimmelfennig F., *Europeanization beyond the member states*, <http://www.eup.ethz.ch/people/schimmelfennig/publications/10_ZSE_Europeanization__manuscript_.pdf> [dostęp: 22.08.2014].

C Z Ę Ś Ć I

Potęga norm w stosunkach międzynarodowych

ANNA SKOLIMOWSKA

Celem poniższego rozdziału będzie analiza zagadnienia norm w stosunkach międzynarodowych oraz specyfiki oparcia na tym czynniku potęgi, jak również polityki zagranicznej uczestników relacji międzynarodowych. Zakłada się bowiem, za Aleksandrem Wendtem (teoretykiem konstruktywizmu), iż wraz ze zmianą specyfiki ładu międzynarodowego w kierunku systemu warunkowanego bardziej przez czynniki ideacyjne (normy, wartości, idee, dyskurs), niż materialne (zasoby gospodarcze, militarne, ludnościowe) rola czynnika normatywnego oraz normotwórczego stanowić będzie o istocie oraz substancji obrotu międzynarodowego, a także będzie podstawą konstruowania na jej podstawie atrybutów potęgi i siły w relacjach międzynarodowych¹. A. Wendt w pracy pt. *Společna teoria stosunków międzynarodowych* (ang. *Social Theory of International Politics*) precyzuje założenia swojej koncepcji. Twierdzi, iż stosunki międzynarodowe składają się głównie z idei oraz norm, a czynniki materialne odgrywają w nich rolę drugorzędną (ontologiczny idealizm). Ważnymi elementami tej rzeczywistości są: intersubiektywne przekonania (idee, koncepcje), np. świadomość bycia narodem, uważanie swojego państwa za niepodległe, poczucie tożsamości grupowej, które to przekonania tworzą oraz wyrażają interesy i tożsamości².

W rozdziale dokonana zostanie próba ukazania problematyki norm w stosunkach międzynarodowych, ich typów oraz znaczenia dla kształtowania relacji międzynarodowych. Zgodnie bowiem z przyjętym założeniem teoretycznym, struktura normatywna (rodzaj norm, ich źródło oraz sposób rozprzestrzeniania się) stanowią istotny element rozumienia specyfiki funkcjonowania podmiotów międzynarodowych, odgrywając większą rolę

¹ A. Wendt, *Společna teoria stosunków międzynarodowych*, Warszawa 2008, s. 4.

² A. Wendt, *Anarchy is what States Make of it: The Social Construction of Power Politics*, „International Organization” 1992, nr 2, vol. 46, s. 394 i 399.

w kształtowaniu ich polityki względem otoczenia międzynarodowego, niż czynniki materialne.

Dla realizacji postawionego w tym rozdziale zadania, podjęta zostanie również analiza porównawcza sposobu, w jaki teorie nauki o stosunkach międzynarodowych głównego nurtu (realizm, liberalizm oraz konstruktywizm), odnoszą się do fenomenu potęgi w relacjach międzynarodowych. Spodziewanym efektem takiego zabiegu jest ukazanie wartości konstruktywizmu dla sposobu wyjaśniania podstawowych zjawisk i faktów w ramach ponowoczesnego ładu międzynarodowego na tle dotychczasowych ujęć teoretycznych.

Realizowanie przez podmioty międzynarodowe roli aktora normatywnego implikuje odwoływanie się przez nie do określonych instrumentów polityki zagranicznej. Polityka taka określana jest mianem normatywnej i różni się od tradycyjnych instrumentów kształtowania otoczenia międzynarodowego. W rozdziale ukazana zostanie zatem specyfika normatywnej polityki zagranicznej na tle dotychczasowych ujęć klasycznych (neorealizmu, neoliberalizmu).

Realizacja zadań badawczych pozwoli dostrzec specyfikę, deklarowanej przez Unię Europejską, tożsamości aktora normatywnego w stosunkach międzynarodowych oraz zrozumieć oryginalny charakter jej polityki zewnętrznej realizowanej w tych ramach.

Problematyka norm w nauce o stosunkach międzynarodowych

Zagadnienie norm w nauce o stosunkach międzynarodowych, dzięki zwrotowi konstruktywistycznemu przełomu lat 80. i 90. XX wieku, powróciło do debaty nad naturą współczesnego ładu międzynarodowego. W literaturze przedmiotu nie istnieje jedna definicja norm międzynarodowych. Postrzega się je jako: czynniki sprzyjające wytworzeniu prawidłowości i spójności zachowań³, efekt wspólnych działań podejmowanych przez państwa⁴, standardy postępowania państw, określone w kategoriach praw i obowiązków⁵.

Normy w stosunkach międzynarodowych uważane są za zbiór subiektywnych porozumień oraz kolektywnych oczekiwań odnośnie do odpowiedniego zachowania uczestnika relacji międzynarodowych w danym czasie. Normy zatem zawierają w sobie element zbiorowej oceny zachowania w przestrzeni międzynarodowej oraz są wskazówką określającą przyszłe zachowanie pod-

³ A. Björkdahl, *From Idea to Norm Promoting Conflict Prevention*, Lund 2002, s. 40.

⁴ A. Gurowitz, *Mobilizing International Norms: Domestic Actors Immigrants and the Japanese State*, „World Politics” 1999, nr 3(51), s. 417.

⁵ S. Krasner, *Structural Causes and Regime Consequences: Regimes as intervening variables*, „International Organization” 1982, nr 2 (36), s. 186.

*Dalsza część książki dostępna w wersji
pełnej.*

